

Examen HAVO

2024

tijdvak 2
dinsdag 25 juni
13.30 - 16.30 uur

maatschappijwetenschappen

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 25 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 48 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Kudos laten je rennen

Bij deze opgave hoort tekst 1 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In het dagelijks leven van veel Nederlanders is het gebruik van sociale media niet meer weg te denken. Ook voor sportbeoefenaars bestaan er specifieke apps, zoals de app Strava die vooral populair is bij duursporters. Beoefenaars van sporten zoals fietsen en hardlopen kunnen met die app bijhouden hoe vaak en hoelang ze sporten. Via Strava kunnen sporters ook een trainingsplan opstellen om hun sportieve doelen te behalen. Ook details over de gevolgde routes en welke prestaties sporters hebben geleverd, kunnen met de app worden bijgehouden. Deze informatie kan vervolgens gedeeld worden met anderen die de betreffende sporter volgen. Gebruikers kunnen zelf ook anderen volgen en kunnen op activiteiten reageren met aanmoedigingen, vragen of zogenaamde kudos. Kudos zijn virtuele complimentjes.

De onderzoekers in tekst 1 vroegen zich af of en hoe sporters binnen een Strava-netwerk elkaar beïnvloeden en onderzochten of apps gebruikt zouden kunnen worden voor het ontwikkelen van beleid dat gericht is op het stimuleren van sportdeelname.

Gebruik de inleiding van deze opgave.

- 2p 1 Leg uit dat in het gebruik van de sportapp Strava een gerationaliseerde samenleving te herkennen is. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept rationalisering, met de woorden 'systematiseren', 'doel(stelling)' en 'efficiënt';
 - informatie uit de inleiding waaruit rationalisering blijkt.

Gebruik de inleiding van deze opgave.

Sociale media en sportapps zoals Strava zorgen voor sociale bindingen tussen gebruikers die elkaar buiten de app soms helemaal niet kennen. Er kunnen verschillende vormen van sociale bindingen worden onderscheiden, bijvoorbeeld cognitieve bindingen.

- 2p 2 Beredeneer aan de hand van de inleiding welke **andere** vorm van sociale bindingen kan ontstaan tussen sporters door de sportapp Strava. Gebruik in je redenering:
- de naam en een omschrijving van een andere vorm van sociale bindingen;
 - informatie uit de inleiding om deze vorm van bindingen te illustreren.

Zie de inleiding van deze opgave.

Er zijn gebruikers die hun loop- of fietsprestaties niet met anderen delen als deze tegenvallen en niet zo goed gaan als zij normaal gesproken gewend zijn.

- 1p 3 Geef met het kernconcept identiteit een verklaring voor het feit dat deze gebruikers hun tegenvallende prestaties (liever) niet delen via Strava.

Gebruik tekst 1.

Socialisatie kan verschillende functies hebben, zoals verandering van een cultuur of identiteitsontwikkeling van het individu.

- 2p 4 Leg met een **andere** functie van socialisatie uit, dat online sportnetwerken ingezet kunnen worden als men wil bevorderen dat mensen actief blijven. Gebruik in je uitleg:
- de naam van een functie van socialisatie;
 - informatie uit tekst 1 om deze functie van socialisatie te illustreren.

Gebruik tekst 1.

Een sociaalwetenschappelijk onderzoek moet voldoen aan verschillende eisen, zoals de eis van validiteit. Stel dat iemand op basis van het onderzoek in tekst 1 de conclusie trekt, dat sporters die ervaringen en activiteiten via een online sportnetwerk met elkaar delen, in sportgedrag op elkaar gaan lijken.

- 2p 5 Leg uit dat je deze conclusie niet kan trekken op basis van het onderzoek in tekst 1. Gebruik in je uitleg:
- de naam en een omschrijving van een **andere** eis die aan wetenschappelijk onderzoek gesteld wordt;
 - informatie uit tekst 1 die je uitleg ondersteunt.

Gebruik tekst 1.

- 2p 6 Leg uit dat de onderzoekers in het geven van kudos een vorm van informele sociale controle zien. Gebruik in je uitleg:
- een omschrijving van informele sociale controle;
 - informatie uit tekst 1 die je uitleg ondersteunt.

Opgave 2 Vaders onmisbare gezag

Bij deze opgave hoort tekst 2 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Tekst 2 is een artikel uit 1948 dat destijds in het vrouwentijdschrift Libelle stond. De schrijfster van het artikel houdt een betoog over hoe het gezinsleven en de rol van de man en vrouw er idealiter uit zouden moeten zien. De opvattingen van de schrijfster waren in die tijd veelvoorkomend. Deze opgave gaat over het artikel.

Gebruik tekst 2.

In tekst 2 beschrijft de schrijfster haar specifieke opvattingen over wie de baas in huis zou moeten zijn en welke rol vader en moeder binnen het gezin zouden moeten hebben.

- 3p 7 Leg uit dat de opvattingen van de schrijfster passen bij het meest voorkomende gezinstype in de jaren '40 van de vorige eeuw. Gebruik in je uitleg:
- de naam van dit gezinstype;
 - een kenmerk van dit type gezin;
 - informatie uit tekst 2 waaruit dit kenmerk blijkt.

Gebruik tekst 2.

Het gezin is een sociale institutie.

- 2p 8 Leg uit dat het gezinstype in tekst 2 een sociale institutie is. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept sociale institutie;
 - een voorbeeld uit tekst 2 om het kernconcept sociale institutie te illustreren.

Sociale instituties hebben verschillende kenmerken. Een kenmerk is dat ze vaak niet alleen op dwingende macht, maar ook op gezag berusten.

- 2p 9 Leg voor **twee andere** kenmerken van sociale instituties uit dat deze kenmerken voor de institutie gezin gelden. Gebruik in je uitleg telkens de omschrijving van het genoemde kenmerk.

Gebruik tekst 2.

In tekst 2 worden de verhoudingen tussen gezinsleden in het meest voorkomende gezinstype in 1948 beschreven. In de 21ste eeuw liggen de verhoudingen tussen gezinsleden in de meeste gezinnen anders. Hofstede noemt zes dimensies waarop je culturen van elkaar kan onderscheiden. Vier hiervan zijn:

- individualistisch versus collectivistisch;
- lage onzekerheidsvermijding versus hoge onzekerheidsvermijding;
- langetermijngerichtheid versus kortetermijngerichtheid;
- hedonisme versus soberheid.

De zes dimensies hebben elk twee polen. Zo heeft de dimensie individualistisch versus collectivistisch de pool individualistisch en de pool collectivistisch.

- 2p 10 a Benoem de pool van een **andere**, niet genoemde dimensie van Hofstede die het meest past bij de verhoudingen tussen gezinsleden van het meest voorkomende gezin in 1948. Geef ook informatie uit tekst 2 waaruit deze pool blijkt.
- b Leg uit welke pool van de in vraag 10a gekozen dimensie het meest past bij de verhoudingen tussen gezinsleden van het meest voorkomende (type) gezin in de 21e eeuw.

Gebruik regel 55 tot en met 76 van tekst 2.

- 2p 11 Beredeneer dat de schrijfster de lezeressen van het tijdschrift Libelle wilde socialiseren met haar betoog. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept socialisatie;
 - de omschrijving van het kernconcept cultuur;
 - een voorbeeld uit regel 55 tot en met 76 van tekst 2 waaruit cultuur blijkt.

Opgave 3 Gezondheidsverschillen

Bij deze opgave hoort tekst 3 uit het bronnenboekje.

Inleiding

In augustus 2020 verscheen een essay van de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) met daarin een oproep aan de overheid de gezondheidsverschillen in Nederland terug te dringen. Tot nu toe heeft de overheid zich met haar beleid vooral gericht op leefstijl en persoonlijk gedrag van burgers. Maatregelen van de overheid waren vooral gericht op het geven van voorlichting aan burgers. De RVS stelt in het essay dat de huidige individuele aanpak eraan voorbijgaat dat gezondheidsachterstanden en -verschillen een combinatie van meer maatschappelijke oorzaken hebben en er daarom een maatschappelijke aanpak nodig is. De RVS pleit voor een nieuwe aanpak van gezondheidsverschillen. In 2021 kwam de RVS met een vervolgadvisie waarin de RVS aanbevelingen geeft, gericht op het terugdringen van gezondheidsachterstanden. Tekst 3 gaat over dit advies.

Zie de inleiding van deze opgave.

In het essay van de RVS staat dat gezondheidsverschillen een combinatie van oorzaken hebben.

Mensen met een hogere maatschappelijke positie hebben minder aandoeningen en ziekten en leven gemiddeld langer dan mensen met een lagere maatschappelijke positie. Een verschil in cultureel kapitaal kan hier een rol in spelen.

- 2p 12 Leg uit dat een verschil in cultureel kapitaal een oorzaak kan zijn van de gezondheidsverschillen tussen mensen met een hogere maatschappelijke positie en mensen met een lagere maatschappelijke positie. Gebruik in je uitleg een voorbeeld van cultureel kapitaal.

Gebruik de inleiding van deze opgave en regel 1 tot en met 34 van tekst 3.

Bij het verkrijgen van een maatschappelijke positie spelen twee processen een rol. Dit zijn positietoewijzing en positieverwerving.

- 2p 13 a Leg uit dat de huidige individuele aanpak van gezondheidsverschillen aansluit bij het proces van positieverwerving. Gebruik in je uitleg:
- een omschrijving van het proces van positieverwerving;
 - informatie uit de inleiding om het proces van positieverwerving te illustreren.
- b Leg uit dat de voorgestelde maatschappelijke aanpak van gezondheidsverschillen aansluit bij het proces van positietoewijzing. Gebruik in je uitleg:
- een omschrijving van het proces van positietoewijzing;
 - informatie uit regel 1 tot en met 34 van tekst 3 om het proces van positietoewijzing te illustreren.

Gebruik regel 16 tot en met 41 van tekst 3.

Uit tekst 3 blijkt dat de snackbars anders benaderd worden vanuit de individuele aanpak van gezondheidsverschillen dan vanuit de maatschappelijke aanpak van gezondheidsverschillen.

- 2p 14 Leg uit dat de benadering van snackbars vanuit de individuele aanpak past bij de geïndividualiseerde samenleving. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept individualisering;
 - informatie uit regel 16 tot en met 41 van tekst 3 om individualisering te illustreren.

Gebruik tekst 3.

Gezondheidsverschillen hebben volgens de RVS verschillende oorzaken en gevolgen. Een opeenstapeling van deze oorzaken en gevolgen kan wijzen op sociale uitsluiting. Sociale uitsluiting kent vier componenten, zoals beperkte normatieve integratie.

- 2p 15 Geef aan welke **andere** component van sociale uitsluiting te herkennen is in een van de oorzaken van de gezondheidsverschillen in Nederland, volgens tekst 3. Gebruik in je antwoord:
- een component van sociale uitsluiting;
 - informatie uit tekst 3 waaruit de gekozen component blijkt.

Gebruik tekst 3.

De RVS is een adviesorgaan in het politiek systeem. Er zijn drie politieke hoofdstromingen, die elk hun uitgangspunten hebben, zoals naastenliefde en gelijkheid.

- 2p 16 – Geef aan bij welk **ander** uitgangspunt van de confessionele stroming het advies van de RVS aansluit. Gebruik in je antwoord informatie uit tekst 3 waaruit het gekozen confessionele uitgangspunt blijkt.
- Geef aan bij welk **ander** uitgangspunt van de sociaaldemocratische stroming over de rol van de overheid het advies van de RVS aansluit. Gebruik in je antwoord informatie uit tekst 3 waaruit het gekozen sociaaldemocratische uitgangspunt over de rol van de overheid blijkt.

Gebruik tekst 3.

Uit tekst 3 blijkt dat de RVS wil dat de overheid de gezondheidsverschillen anders gaat aanpakken.

Het systeemmodel van politieke besluitvorming bestaat uit vier fasen, waaronder de fase invoer.

- 2p 17 Beredeneer in welke **andere** fase van het systeemmodel het zinvol is om het advies over gezondheidsverschillen in te brengen om een beleidsverandering voor elkaar te krijgen. Gebruik in je redenering:
- de naam en een omschrijving van een fase van het systeemmodel;
 - informatie uit tekst 3 die je redenering ondersteunt.

Slechte eetgewoonten en ongezonde voeding kunnen bijdragen aan gezondheidsverschillen.

Er zijn in Nederland kinderen die bijvoorbeeld met een lege maag naar school komen. In 2023 heeft de overheid geld beschikbaar gesteld voor gratis (gezonde) schoolmaaltijden op scholen met veel kinderen uit gezinnen met een laag inkomen.

- 2p 18 Beredeneer dat deze maatregel de sociale ongelijkheid op het gebied van gezondheid kan verkleinen. Gebruik in je redenering de omschrijving van het kernconcept sociale ongelijkheid.

Opgave 4 Heerlens Heitje

Bij deze opgave horen figuur 1 en tekst 4 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Nederland is Europees kampioen vrijwilligerswerk. Bijna de helft van de Nederlanders verricht ten minste één keer per jaar onverplicht en onbetaald werk voor anderen of de samenleving.

De gemeente Heerlen bungelt echter in vergelijking met 50 andere grote gemeenten in Nederland onderaan. Ook op andere terreinen is de maatschappelijke betrokkenheid gering. Zo heeft Heerlen ook het laagste percentage burgers dat actief is in verenigingen. Hoewel nader onderzoek naar de oorzaken hiervan nog nodig is, is al wel gevonden dat de gemeente Heerlen ook behoort tot de gemeenten met het laagste vertrouwen van burgers in elkaar.

Om de betrokkenheid van burgers te vergroten en vrijwilligerswerk te stimuleren, is de gemeente Heerlen in 2019 gestart met het Heerlens Heitje, een eigen digitale munt. Hierover gaat tekst 4.

Gebruik de inleiding van deze opgave.

- 1p 19 Beredeneer dat de mate waarin mensen vrijwilligerswerk doen een indicator kan zijn voor de mate van sociale cohesie in Heerlen. Gebruik in je redenering:
- de omschrijving van het kernconcept sociale cohesie;
 - informatie uit de inleiding die je redenering ondersteunt.

Zie de inleiding en gebruik figuur 1.

Voorafgaand aan de invoering van het Heerlens Heitje heeft het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) onderzoek gedaan naar de mate waarin mensen vrijwilligerswerk doen in Heerlen. In figuur 1 staan uitkomsten van dit onderzoek.

- 2p 20
- Formuleer een hypothese die bevestigd wordt door de gegevens in figuur 1.
 - Benoem de afhankelijke variabele en de onafhankelijke variabele in de hypothese.

Gebruik figuur 1.

- 1p 21 Leg uit dat er in figuur 1 sprake is van een correlatie tussen de variabelen. Gebruik in je uitleg:
- een omschrijving van het begrip correlatie;
 - gegevens uit figuur 1.

Gebruik regel 1 tot en met 17 van tekst 4.

- 2p 22 Leg uit dat er bij het Heerlens Heitje-project sprake is van samenwerking. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het kernconcept samenwerking;
 - informatie uit regel 1 tot en met 17 van tekst 4 waarin het kernconcept samenwerking te herkennen is.

Gebruik tekst 4.

Het Heerlens Heitje is ingevoerd om de sociale cohesie onder burgers te vergroten. Er zijn verschillende factoren die de sociale cohesie kunnen bevorderen, zoals gedeelde normen en waarden.

- 2p 23 Leg uit welke **andere** factor die sociale cohesie kan bevorderen, wordt ingezet met de invoering van het Heerlens Heitje. Gebruik in je uitleg informatie uit tekst 4 waarin deze factor te herkennen is.

Gebruik tekst 4.

Met de rationele keuzetheorie kan behalve crimineel gedrag ook ander gedrag verklaard worden.

Ondanks het feit dat de maatschappelijke betrokkenheid in Heerlen gering lijkt te zijn, lijkt het Heerlens Heitje aan te slaan onder de bewoners.

- 2p 24 Geef hiervoor een verklaring met behulp van de rationele keuzetheorie. Gebruik in je verklaring:
- een omschrijving van de rationele keuzetheorie;
 - informatie uit tekst 4 die je verklaring ondersteunt.

Gebruik tekst 4.

Het Heerlens Heitje is door de gemeente en haar partners ingevoerd om bindingen tussen burgers te bevorderen.

- 2p 25 Leg uit dat er tussen deelnemers aan het Heerlens Heitje bindingen kunnen ontstaan. Gebruik in je uitleg:
- de omschrijving van het hoofdconcept binding;
 - informatie uit tekst 4 waaruit binding blijkt.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.